

Lagar och förordningar

Utgångspunkten för sammanställningen är vilka lagar och förordningar som en blivande fiskodlare med avsikt att odla i öppna kassar, semislutna kassar, eller landbaserad odling i form av genomströmningssystem eller olika typer av RAS-system behöver känna till. Dessutom tas lagar och förordningar upp som omfattar livsmedelslagstiftning för de odlare som vill vidareförädla sin råvara.

Grundläggande för all form av fiskodling är prövning av verksamhetens miljöpåverkan och tillåtlighet enligt miljöbalken. Verksamheter klassificeras i miljöbalken baserat på deras relativa miljöpåverkan och dess omfattning. Omfattningen av miljöprövningen kan skilja sig åt mellan olika verksamheter.

Det är alltid den som bedriver, alternativt avser att bedriva, en verksamhet (t.ex. starta en fiskodling eller ett fiskslakteri) eller vidtar någon annan av åtgärd som är skyldig att visa vilken påverkan verksamheten bedöms få, samt att de allmänna hänsynsreglerna, 2 kap 1§ Miljöbalken, (MB), följs.

Miljöbalken

Allmänna hänsynsregler m.m.

2 kap. MB omfattar de allmänna kraven för den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet. Dessa regler gäller för all verksamhet som omfattas av miljöbalkens bestämmelser och utgör därmed grunden för miljöprövningen. Nedan följer de viktigaste paragraferna i 2 kap.

Kunskapskravet

2 § innebär att den som vill starta ex. en fiskodlingsverksamhet måste skaffa sig den kunskap som behövs för att minimera miljöpåverkan samt undvika skador eller olägenheter för omgivningen inklusive människor. Den blivande fiskodlaren behöver därför antingen själv tillgodogöra sig den kunskap som finns i branschen, eller anlita personer med sådan

Sverige har gott om sjöar varav många kan vara lämpliga för fiskodling i större eller mindre skala. Foto: Stig Emilsson

kompetens för att säkerställa att kunskapskravet uppfylls. Det omfattar både att beskriva utformningen av verksamheten, miljöpåverkan från denna samt att sedan driva verksamheten på bästa möjliga sätt. Odlaren behöver även skaffa sig kunskap om det specifika geografiska området och dess förutsättningar där fiskodlingen planeras, för att kunna beskriva och bedöma påverkan från den planerade verksamheten.

Försiktighetsåtgärder och bästa möjliga teknik

3 §. Om det finns skäl att anta att en verksamhet kan medföra skada eller olägenhet på människor eller miljö, måste den som söker tillstånd genomföra de skyddsåtgärder och vidta de försiktighetsmått som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att skador eller olägenheter uppstår. Detta omfattar även att på andra sätt begränsa verksamhetens påverkan. Vilka åtgärder som behövs i det specifika fallet beror dels på hur känslig den omgivande mark- och vattenmiljön är för påverkan, men även verksamhetens omfattning och beräknade miljöpåverkan. Försiktighetsåtgärder kan exempelvis omfatta en begränsning av tillståndets giltighetstid och/eller att fodermängd, tillåtna utsläpp av näringsämnen och/eller syreförbrukande ämnen

etc. regleras i tillståndet. Det kan även omfatta hantering och omhändertagande av död fisk och animaliskt avfall, att ta fram en åtgärdsplan vid större rymningar samt även hur t.ex. sjukdomar förebyggs och hanteras, inklusive läkemedelsanvändning etc.

Bestämmelsen ställer även krav på att den som bedriver yrkesmässig verksamhet ska använda bästa möjliga teknik. Vad som kan anses utgöra bästa möjliga teknik för fiskodling är för närvarande föremål för diskussion och kan variera utifrån vad som skall odlas samt under vilka förutsättningar odlingsverksamheten skall genomföras. Som blivande fiskodlare måste du därför sätta dig in i vilka tekniska lösningar som finns tillgängliga och vad som är bäst lämpat för den specifika verksamheten. Läs t.ex. kapitlet om val av teknik i detta utbildningsmaterial och kontakta branschorganisationer och din blivande tillsynsmyndighet för att hålla dig uppdaterad om den tekniska utvecklingen. Slutligen är det den myndighet som prövar verksamheten som beslutar om vald teknik är tillräcklig för att uppfylla kravet på bästa möjliga teknik. Det är även mycket viktigt att redovisa alternativa tekniska lösningar i MKBn och varför valet slutligen föll på den utvalda tekniken.

Substitutionsprincipen

4 §. Du som blivande fiskodlare (eller som söker tillstånd för annan verksamhet) ska undvika att använda eller sälja kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller miljön, förutsatt att de kan ersättas med produkter som kan antas vara mindre farliga. Normalt utgör detta inte någon stor fråga för fiskodlingsverksamhet.

Hushållningsprincipen

5 §. Du skall även hushålla med råvaror och energi samt utnyttja möjligheterna att bland annat minska mängden avfall. Till viss del reglerar detta sig själv genom att hushållning med resurser ofta även innebär en lägre kostnad. Normalt vägs hushållningsaspekterna in vid utformningen av en ny anläggning. I vissa sammanhang kan däremot bestämmelsen stå i strid med krav på försiktighetsåtgärder och bästa möjliga teknik. Exempelvis kan en reningsanläggning vara energikrävande men samtidigt bidra till en minskad miljöpåverkan. Utgångspunkten är då att genom rätt teknik och försiktighetsåtgärder först säkerställa en acceptabel miljöpåverkan och därefter se till att göra detta på ett sätt som innebär så låg energiförbrukning som möjligt.

Val av plats

6 §. Lokalisering av en verksamhet som tar ett mark- eller vattenområde i anspråk ska ske där detta är

lämpligt och där verksamheten kan genomföras med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Detta är en central bestämmelse vid etablering av ny verksamhet. Vad som är lämplig lokalisering bestäms utifrån ett antal faktorer som beskrivs i detalj nedan. En verksamhetsutövare behöver därför utreda platsens lämplighet i en lokaliseringsutredning där olika lokaliseringar jämförs mot varandra.

Rimlighetsavvägningen

7 §. Ovanstående krav (1- 6 §§) gäller i den utsträckning att det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. Verksamheten får däremot inte leda till att miljö kvalitetsnormer för vattenförekomster inte kan uppnås.

Tillstånds- eller anmälningsplikt, miljöfarlig verksamhet

I miljöbalken finns olika krav på tillståndsförfarande beroende på vilken verksamhet som skall sökas för och emellanåt även hur omfattande denna verksamhet är. Exempelvis räknas fiskodling som miljöfarlig verksamhet. Beroende på odlingens storlek (räknat som foderförbrukning) skall antingen en anmälan lämnas in till kommunen eller en ansökan till miljöprövningsdelegationen på Länsstyrelsen.

Miljöprövningsförordningen (2013:251) (MPF), anger vad som gäller för olika verksamheter. För fiskodlingar eller övervintring av fisk gäller ex. följande indelning av anmälnings- och tillståndsplikt enligt 3 kap 1–2 §§ MPF.

- Fiskodling eller övervintring av fisk som förbrukar mer än 40 ton foder per år kräver tillstånd. Dessa ärenden prövas av miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen.
- Fiskodling eller övervintring av fisk som förbrukar mer än 1,5 ton foder (men inte över 40 ton) per år är anmälningspliktigt och ska anmälas till berörd kommun.

En verksamhet kan dessutom omfattas av flera verksamhetskoder i miljöprövningsförordningen, till exempel om fisken skall slaktas eller beredas efter att den odlats. Avhängigt av bland annat vilken teknik som valts för fiskodlingen kan vissa delar av den sökta verksamheten behöva prövas av miljödomstolen. Ett exempel är om grundvatten tas in till en landbaserad odling eller om ytvatten används i den omfattning att det räknas som vattenverksamhet. Det vanligaste är då att pröva hela verksamheten i miljödomstolen istället för att dela upp prövningen i dess olika delar hos olika prövningsinstanser.

Underlaget i form av teknisk beskrivning, beräknade utsläpp och verksamhetens miljöpåverkan behöver vanligen vara mer omfattande för en verksamhet som ska tillståndsprövas och inte bara anmälas. En tillståndsansökan är dessutom mer tidskrävande både att ta fram och handlägga än ett anmälningsärende. Däremot utgör ett tillstånd en rättighet med ett annat (bättre) skydd för verksamheten än ett anmälningsärende.

En fiskodlingsverksamhet som förbrukar mindre än 1,5 ton foder per år är varken tillstånds- eller anmälningspliktig enligt MPF. Verksamheten kan därför egentligen påbörjas och bedrivs utan dialog med myndigheterna men omfattas ändå av regelverket i miljöbalken, som exempelvis de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. Kommunen kan dessutom i sin tillsyn av verksamheten ställa de krav som behövs för att säkerställa att relevanta regler efterlevs.

Vattenverksamhet

Vad som räknas som vattenverksamhet framgår av 11 kap. MB. Även om fiskodling bedrivs i vatten utgör det i sig inte en vattenverksamhet. Däremot kan som tidigare nämnts delar av verksamheten utgöra vattenverksamhet, t.ex. uttag av yt- eller grundvatten samt gräv/schaktåtgärder i ett vattenområde. För all vattenverksamhet gäller generellt tillståndsplikt enligt 11 kap. 9 § MB och ärendet prövas av Mark- och miljödomstolen. Vid eventuella tveksamheter om din verksamhet kan prövas samlat; rådgör med berörd myndighet eller en sakkunnig miljökonsult.

Med vattenverksamhet avses:

1. uppförande, ändring, lagning eller utrivning av en anläggning i ett vattenområde,
2. fyllning eller pållning i ett vattenområde,
3. bortledning av vatten från ett vattenområde,
4. grävning, sprängning eller rensning i ett vattenområde,
5. en annan åtgärd i ett vattenområde som syftar till att förändra vattnets djup eller läge,
6. bortledning av grundvatten eller utförande av en anläggning för detta,
7. tillförsel av vatten för att öka grundvattenmängden eller utförande av en anläggning eller en annan åtgärd för detta, eller
8. markavvattning

Den som vill bedriva tillståndspliktig vattenverksamhet måste enligt 2 kap. Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet ha rådighet över det vattenområde där verksamheten ska bedrivs. Rådighet uppstår normalt genom att man äger området eller genom att det upprättas ett avtal

eller en överenskommelse med fastighetsägaren. För vissa vattenverksamheter krävs endast en anmälan innan de kan påbörjas. Dessa verksamheter redovisas i 19 § Förordning (1998:1388) om vattenverksamhet. De flesta bryggor, pirar och kajer räknas som anmälningspliktig verksamhet. Grundvattenuttag är däremot alltid tillståndspliktigt, om inte nedanstående undantag är tillämpligt.

Av 11 kap. 12 § MB framgår att det under vissa förutsättningar finns möjlighet att göra undantag från tillstånds- eller anmälningsplikten. Detta under förutsättning att det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena. Vid tillämpning av undantaget är det verksamhetsutövaren som måste bevisa att inga intressen skadas. Beviskravet är mycket starkt. Två andra möjligheter till undantag från anmälningsplikten beskrivs i 11 kap. 11, 15 §§ MB. Den förstnämnda av dessa två paragrafer omfattar "utförande av anläggningar för odling av fisk, musslor eller kräftdjur" men förutsätter då att grundvatten inte används och att vatten inte leds mellan två olika vattenområden utan återförs till samma vattenområde efter att ha passerat odlingen.

Avlopp

Enligt 9 kap. 6 § MB är det förbjudet att utan tillstånd eller innan anmälan har gjorts, släppa ut avloppsvatten. Enligt 7 § ska avloppsvatten avledas och renas, eller tas om hand på något annat sätt så att olägenhet för människors hälsa eller miljön inte uppkommer. För detta ändamål ska lämpliga avloppsanordningar eller andra inrättningar utföras. För landbaserade anläggningar samt slakterier etc. fordras därför någon form av rening, exempelvis anslutning till ett befintligt reningsverk eller upprättande av en egen reningsanläggning. Vid val av reningsteknik bör du därför föra dialog med exempelvis tillsynsmyndigheten.

Av miljöprövningsförordningen (2013:251) (MPF) framgår följande angående krav på anmälan eller tillstånd för avloppsreningsanläggning;

1 § Tillståndsplikt B och verksamhetskod 90.10 gäller för avloppsreningsanläggning som omfattas av lagen om allmänna vattentjänster (2006:412) och som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 2 000 personekvivalenter. (Personekvivalent är ett mått på den mängd syre som går åt för att bryta ner det organiska material som en människa producerar på ett dygn. Mängden mäts som det syre som mikroorganismer förbrukar under sju dygn för att bryta ned det organiska materialet i avloppsvattnet. Måttet anges som BOD7 och är cirka 70 gram/dygn och person.)

2 § Tillståndsplikt B och verksamhetskod 90.11 gäller för avloppsreningsanläggning med en anslutning av 2 000 personer eller fler. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1§ MPF.

3 § Tillståndsplikt B och verksamhetskod 90.15-i gäller för avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten från en eller flera sådana anläggningar som avses i 1 kap. 2 § industriutsläppsförordningen (2013:250). Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1§ MPF.

4 § Anmälningsplikt C och verksamhetskod 90.16 gäller för avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 200 men högst 2 000 personekvivalenter.

Andra krav enligt miljöbalken

Avfall

Det slam som uppstår i egen reningsanläggning eller vid avskiljning innan spillvatten släpps till en kommunal reningsanläggning utgör avfall. Detta avfall kan hanteras på olika sätt. Vilken typ av hantering som är lämplig styrs bland annat av vilka ämnen slammet innehåller. Om du avser bedriva en verksamhet som genererar slam bör du ta kontakt med berörd kommun och/eller en miljökonsult för närmare dialog om lämplig hantering.

Animaliska biprodukter

Blod och slaktavfall från fisk utgör animaliska biprodukter, kategori 3. Animaliska biprodukter är material från djurriket som inte är livsmedel och som ännu inte bearbetats eller behandlats till att ingå i begreppet framställda produkter. Enligt EU:s tillämpningsförfattning om animaliska biprodukter (EU nr 142/2011) finns särskilda regler för hur slaktavfall samt blod får hanteras vid avloppsrening, förbränning m.m. Du bör säkerställa att tänkt mottagare av blodvatten och av slaktavfall uppfyller de krav som ställs.

Även självdöd fisk från odlingsverksamheten är en animalisk biprodukt, men tillhör kategori 2 vilket har högre krav på omhändertagandet. I Europaparlamentets och rådet förordning (EG) nr 1069/2009 anges hur de olika kategorierna av avfall kan och skall hanteras och bortskaffas.

Övrigt avfall

För övrig hantering av avfall gäller allmänna bestämmelser om verksamhetsavfall som återfinns i 15 kap. MB och i Avfallsförordningen (2011:927).

Markförorening

Den som påträffar en markförorening har enligt 10 kap 11 § MB skyldighet att anmäla detta till

tillsynsmyndigheten. Tillsynsmyndighet kan vara såväl länsstyrelsen som kommunen. Lämpligtvis tas kontakt med berörd kommun som i sin tur kan hänvisa vidare.

Val av plats

Som angivits ovan innebär lokaliseringsprincipen att platsen som väljs ska vara lämplig med hänsyn till att uppnå ändamålet med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Vad som utgör lämplig lokalisering påverkas i huvudsak av nedanstående faktorer.

Riksintressen

I 3 kap. MB finns grundläggande bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden. Bland annat framgår att mark- och vattenområden ska användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade. Av 5 § framgår att områden som har betydelse för rennäringen, yrkesfisket eller för vattenbruk ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringarnas bedrivande. I Förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden finns närmare beskrivet bestämmelser om hur och vem som pekar ut områden som är av riksintresse.

Om ett område är klassat som riksintresse så ska den användningen ha företräde framför annan användning. Om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Särskilda bestämmelser för hushållning med mark och vatten

I 4 kap. MB finns särskilda bestämmelser för hushållning med mark och vatten för vissa geografiska områden. De områden som anges i kapitlet är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd endast om; det inte möter något hinder enligt enligt 2-8 §§ MB och det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden.

Planer

Översikts- och detaljplan

Tillstånd till en miljöfarlig verksamhet får inte ges i strid med gällande detaljplaner. Det är därför av yttersta vikt att i samband med val av plats utreda om området omfattas av detaljplan och i så fall hur den tänkta verksamheten svarar mot planens bestämmelser. Även kommunens översiktsplan kan vara av intresse vid bedömning av lämplig lokalisering. Så är särskilt fallet om kommunen tagit fram en fördjupad översiktsplan

inom det geografiska område som är aktuellt. Till skillnad från detaljplanerna är översiktplaner och fördjupade översiktsplaner inte juridiskt bindande.

Kustplan

För vissa kustområden har kommunen beslutat om kustplaner. En sådan kan innehålla riktlinjer för hur kustens värden bör bedömas mot andra intressen i samband med översiktplanering, detaljplanering och prövning av bygglov. Kustplanen är således inte bindande, men vägledande vid val av plats. För mer information vänder man sig till kommunen i det område där etablering ska ske.

Havsplaner

Det pågår ett arbete vid Havs- och vattenmyndigheten med att ta fram havsplaner. Planerna är ännu inte beslutade. Havs- och vattenmyndigheten har för avsikt att presentera förslag till planer för samråd under våren 2018. Havsplanerna kommer att vara strategiska dokument som beskrivs i stora drag och med få detaljer. De kommer geografiskt att omfatta territorialhavet och Sveriges ekonomiska zon. Havsplanerna kommer således inte att omfatta Sveriges inre vatten. Vad som utgör inre vatten framgår av 2 § lag (1966:374) om Sveriges sjöterritorium.

Skyddade områden enligt 7 kap. MB m.m.

Naturresevat

Ett mark- eller vattenområde får enligt 7 kap. 4 § MB av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturresevat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. I samband med detta upprättas reservatsföreskrifter som reglerar vilka åtgärder som är tillåtna inom reservatets gränser. Länsstyrelsen eller kommunen får därutöver meddela dispens från föreskrifter som den har meddelat för ett naturresevat, om det finns särskilda skäl.

Vattenskyddsområde

Ett mark- eller vattenområde får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som vattenskyddsområde till skydd för en grund- eller ytvattentillgång som utnyttjas eller kan antas komma att utnyttjas som vattentäkt. För ett vattenskyddsområde meddelas de föreskrifter som behövs för att tillgodose syftet med området. Länsstyrelsen eller kommunen får bevilja dispens från föreskrifter eller undantag från förbud om det finns särskilda skäl.

Natura 2000

Det finns särskilt utpekade skyddsområden för bevarande av vilda fåglar och livsmiljöer för vilda djur och växter, där det enligt 7 kap. 28 a § MB krävs

tillstånd för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett sådant område. Detta gäller även för åtgärder utanför området, men som kan tänkas påverka skyddsvärda livsmiljöer i området. Tillstånd söks hos länsstyrelsen eller hanteras samlat med ansökan om tillstånd för verksamheten som sådan.

Strandskydd

Strandskyddet gäller vid alla kuster, sjöar och vattendrag. Strandskyddet syftar till att bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet samt att trygga förutsättningarna för allmänhetens tillgång till stränderna. Det skyddade området är normalt 100 meter från strandkanten men i vissa områden uppgår skyddet till 300 meter.

Inom ett strandskyddsområde råder förbud mot vissa verksamheter. Bland annat får grävningsarbeten eller andra förberedelsearbeten inte utföras för byggnader eller anläggningar (7 kap. 15 § MB). Kommunen får i det enskilda fallet ge dispens från förbuden om det finns särskilda skäl (7 kap. 18 § MB). Ett sådant skäl är verksamhet som för sin funktion måste ligga inom strandskyddsområdet. Strandskydd kan även upphävas genom beslut av kommunen vid detaljplaneläggning bland annat genom utpekade LIS-områden där företag får etableras vid stranden för att främja glesbygdsutveckling. Dispens från strandskydd inom områden som även är skyddade enligt någon annan av bestämmelserna i 7 kap. MB prövas av länsstyrelsen.

Om verksamheten skall placeras inom strandskyddsområde där strandskyddet i området inte är upphävt genom planbeslut måste strandskyddsdispens därför sökas från kommunen, eller i vissa fall Länsstyrelsen.

Biotopskydd

I 7 kapitlet 11 § MB och förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. regleras frågor om biotopskyddsområden. Biotopskyddsområde är en form av områdesskydd som kan användas för att skydda små mark- och vattenområden (biotoper) som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter, eller som annars är särskilt skyddsvärda.

Övrigt

I Artskyddsförordningen (2007:845), finns bland annat bestämmelser om fridlysning av arter. Förordningen beskriver ett antal åtgärder som är förbjudna i relation till vissa arter. Vilka arter som berörs framgår av bilagor till förordningen. Beroende på vilka arter som finns i området kan artskyddsförordningen bli aktuell vid val av lokalisering.

Fornlämningar som kan komma att påträffas vid anläggande av en fiskodlingsverksamhet är skyddade enligt Kulturmiljölagen (1988:950) och kräver tillstånd om verksamheten innebär ingrepp i fornlämningen. Övriga kulturhistoriska lämningar omfattas inte av kulturmiljölagen och kräver inget tillstånd. Det krävs dock alltid samråd med länsstyrelsen när en lämning riskerar att påverkas. Förekomst av alla kända och registrerade lämningar kan hittas på sidan Forsök på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Det krävs i regel alltid bygglov för nybyggnad, ombyggnad och tillbyggnad inom detaljplanelagt område samt inom sammanhållen bebyggelse. I Plan- och bygglagen finns bestämmelser för bygglov och anmälan. Det är stadsbyggnadsnämnden på din kommun som prövar och beslutar om bygglov.

Fiskerilagstiftningen

Alla vattenbrukare måste ha tillstånd för att driva vattenbruk enligt 28 § Fiskelagen (1993:787) innan verksamheten påbörjas. Detta gäller oavsett om man tänker odla fisk, kräftdjur, musslor eller ostron, och oavsett odlingsvolym. Tillståndet söks hos Länsstyrelsen i det län man avser att odla enligt 2kap 16-18§. Förordning om fisket, vattenbruket & fiskerinäringen.

Det krävs även tillstånd från länsstyrelsen enligt fiskerilagstiftningen

- för att sätta ut fisk, kräftdjur, musslor eller ostron
- för att flytta fisk från ett vattenområde till ett annat

Djurskyddslagstiftningen

Alla djur i Sverige som hålls av människor omfattas av den svenska djurskyddslagen (1988:534). Djuren ska behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Djur ska hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt.

Föreskrifterna om odling av fisk beskriver förutsättningar för fiskodling, skötsel och hantering, åtgärder vid sjuklighet eller driftsstörning, samt tillsyn och journalföring. Det finns inte i nuläget några specifika föreskrifter om t.ex. bedövning och slakt av odlad fisk men djuren skall slippa onödigt obehag och lidande. Jordbruksverket är ansvarig myndighet för djurskyddslagstiftningen men Länsstyrelsen ansvarar för kontrollen och tillsynen av djurskyddet på vattenbruksanläggningar. Specifikt vad som gäller för skydd och drift av fiskodlingar är angivet i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om odling av fisk (DFS 2006:8). Fiskodlingar som avser att producera mer än 35 ton matfisk per år ska även förprövas för djurhållning enligt 5§ Djurskyddförordningen hos länsstyrelsen.

Smittskyddslagstiftning

För vattenbruksdjur, liksom för andra produktionsdjur, finns det regelverk för att begränsa uppkomst och spridning av smittsamma sjukdomar mellan olika djur samt mellan djur och människor. Sjukdomar som kan smitta från djur till människa kallas zoonoser men är otroligt ovanliga inom vattenbruket. Allvariga smittsamma sjukdomar som smittar mellan djur benämns epizootier (jmf epidemier hos människor).

Epizootilagen och epizootiförordningen omfattar de allmänfarliga smittsamma djursjukdomarna. Samtliga epizootier och flera andra djursjukdomar är anmälningspliktiga och ska anmälas till Jordbruksverket när de påvisats. En lista med vilka sjukdomar som är anmälningspliktiga hittar du i Jordbruksverkets föreskrifter om anmälningspliktiga sjukdomar (SJVFS 2013:23).

Alla vattenbruk skall ha en hälsoövervakning och Jordbruksverket genomför dessutom offentliga kontroller av alla anmälnings- och tillståndspliktiga vattenbruk. Detta finns sammanställt på Jordbruksverkets sida om kontroll och övervakning vid vattenbruk samt i förordningen om offentlig kontroll (EU 2017/625).

För att bland annat undvika att sprida smittsamma sjukdomar krävs dessutom tillstånd eller registrering hos Jordbruksverket för import och export av levande fisk, fiskrom, kräftdjur, musslor och ostron samt transport av levande fisk inom Sverige utöver det tillstånd från länsstyrelsen som enligt fiskerilagstiftningen krävs för utsättning av fisk där detta.

Animaliska biprodukter

Lagstiftningen kring animaliska biprodukter är nära kopplat till smittskyddslagstiftningen och avser bl.a. att minimera risken för att sprida smitta. Till animaliska biprodukter hör dels den fisk som dör i odlingen och dels de biprodukter som uppkommer vid t.ex. slakt av fisk (fiskrens, blod och ev. slam). Jordbruksverket är ansvarig myndighet för smittskyddslagstiftningen och lagstiftningen för animaliska biprodukter och har sammanställt de gällande EU-bestämmelserna samt de svenska bestämmelserna om animaliska biprodukter på sin hemsida utöver att de redovisas i förteckningen nedan.

Livsmedelslagstiftningen

Livsmedelslagstiftningen har två huvudsyften; att de livsmedel som säljs inte får vara skadliga, smittförande eller otjänliga som människoföda och att konsumenterna ska kunna lita på att märkningen av varorna är riktig. Bestämmelserna gäller för alla livsmedel, inklusive livsmedelsprodukter från vattenbruket. Du som hanterar livsmedel yrkesmässigt är ansvarig för dina produkter.

Livsmedelsverket har ett tudelat ansvar gällande fiskodlingar. De ska både inspektera de livsmedel som produceras och de större slakteriernas livsmedelshantering samt registrera livsmedelsföretag och skriva lagar om hygien och korrekt hantering av livsmedel. Livsmedelsverket har gjort en sammanställning om livsmedelslagstiftningen. Livsmedelsverket utövar den övergripande centrala tillsynen men länsstyrelsen ansvarar för djurskyddet vid slakterierna. Miljö- och hälsoskyddsnämnden bedriver tillsynen enligt livsmedelslagstiftningen inom respektive kommun. Dessutom kan slakteriverksamheten räknas som miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken beroende på dess omfattning. Om du använder foder för stödutfodring av fisk i väntan på slakt räknas du som foderföretagare och skall registrera dig hos Jordbruksverket som foderföretagare (liksom för fiskodlingsverksamheten). Ta kontakt med Jordbruksverket för att få veta mer om foderföretag.

Primärproduktion

Fiske, odling och insamling av levande fiskeriprodukter, till exempel havs- och insjöfisk, kräftor, musslor och ostron, inklusive slakt och rensning av fisk är exempel på primärproduktion och primärprodukter. Den som producerar livsmedel ska registreras som primärproducent hos Livsmedelsverket, vilket kräver en anmälan som skickas till länsstyrelsen. Om man endast avser att producera en mindre mängd som säljs direkt till kund utan mellanhand räcker det med denna anmälan och registrering. Vad som räknas som mindre mängd omfattar: högst 15 000 kilo hel fisk eller fiskeriprodukter per år, dock högst 300 kilo per vecka, samt högst 5 000 kilo kräftdjur per år, dock högst 100 kilo per vecka, från den egna fiskebåten eller vattenbruket direkt till konsument eller lokal detaljhandel, se livsmedelsverkets Hygienföreskrifter (LIVSFS 2005:20). Dessa företag omfattas även av förenklade hygienkrav angivna i förordning (EG) nr 853/2004.

För att få sälja större mängder fisk måste verksamheten även anmälas som livsmedelsföretag hos kommunen och lyder då under mer omfattande

hygienföreskrifter och krav på korrekt märkning av produkterna. Dessa företagare, vars verksamhet även ska kontrolleras av Livsmedelsverket, ska lämna in en skriftlig anmälan till Livsmedelsverket se 11 § LIVSFS 2005:20. Livsmedelsverkets detaljer kring hygien finns definierad i Branschriktlinjerna för Fiskprodukter, Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2014:4) om livsmedelsinformation samt EUs informationsförordning (EU 1169/2011).

Slakterier och livsmedelsanläggningar

Företagare ska anmäla sin livsmedelsanläggning till kontrollmyndigheten i den kommun eller det län där verksamheten ska bedrivas. Syftet med att livsmedelsanläggningar ska registreras är att kontrollmyndigheten ska få kännedom om vilken typ av verksamhet en livsmedelsföretagare bedriver i en viss anläggning och var anläggningen är belägen, så att myndigheten kan utföra offentlig kontroll. De flesta livsmedelsanläggningar omfattas endast av krav på registrering men vissa anläggningar måste även godkännas. Att vissa anläggningar även måste godkännas beror bland annat på att olika verksamheter och anläggningar är förknippade med olika stora risker för konsumenten, se förordning (EG) nr 853/2004 samt kapitlet om fisklakt.

Slakterier och beredningsverksamheter (såsom rökning av fisk, konservering av fisk eller skaldjur, eller för tillverkning av fiskmjöl, fiskolja eller fiskpellets) regleras dessutom av förordningen om miljöfarlig verksamhet. Det krävs oftast tillstånd för att anlägga ett slakteri för fisk och det är antal ton slaktvikt per år som avgör om det krävs tillstånd från länsstyrelsen eller om det räcker med en anmälan till kommunen Miljöprövningsförordningen (2013:251).

Övrigt

Jordbruksverkets föreskrift om vattenbruk reglerar även utmärkning av vattenbruksanläggningar. En vattenbruksanläggning ska, när sjösäkerheten kräver det, märkas ut med gula specialmärken (SJVFS 2014:4). Tillstånd för detta söks hos Transportstyrelsen, som prövar ansökan i samråd med Sjöfartsverket.

Länkar

Lagar

Miljöbalken (1998:808). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808

Lag om Sveriges sjöterritorium (1966:374), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1966374-om-sveriges-sjoterritorium_sfs-1966-374

Djurskyddslag (1988:534), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/djurskyddslag-1988534_sfs-1988-534

Kulturmiljölagen (1988:950), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kulturmiljolag-1988950_sfs-1988-950

Fiskelagen (1993:787), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/fiskelag-1993787_sfs-1993-787

Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1998812-med-sarskilda-bestammelser-om_sfs-1998-812

Epizootilag (1999:657), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/epizootilag-1999657_sfs-1999-657

Zoonoslag (1999:658), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/zoonoslag-1999658_sfs-1999-658

Lag (2006:412) om allmänna vattentjänster, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006412-om-allmanna-vattentjanster_sfs-2006-412

Lag (2006:805) om foder och animaliska biprodukter, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006805-om-foder-och-animaliska_sfs-2006-805

Lag (2006:806) om provtagning på djur, m.m., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006806-om-provtagning-pa-djur-mm_sfs-2006-806

Plan- och bygglag (2010:900), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900

Tillkännagivande (2014:787) om de EU-bestämmelser som kompletteras av lagen (2006:805) om foder och animaliska biprodukter, http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/tillkannagivande-2014787-om-de-eu-bestammelser_sfs-2014-787

Förordningar

Djurskyddsförordning (1988:539), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/djurskyddsforordning-1988539_sfs-1988-539

Förordning (1994:1716) om fisket, vattenbruket & fiskerinäringen, http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-19941716-om-fisket-vattenbruket_sfs-1994-1716

Förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1998896-om-hushallning-med-mark-_sfs-1998-896

Förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1998899-om-miljofarlig-verksamhet_sfs-1998-899

Förordning (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1998901-om-verksamhetsutovares_sfs-1998-901

Förordning (1998:940) om avgifter för provning och tillsyn enligt miljöbalken, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-1998940-om-avgifter-for-provning_sfs-1998-940

Förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m., http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-19981252-om-omradesskydd-enligt_sfs-1998-1252

Förordning (1998:1388) om vattenverksamhet, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-19981388-om-vattenverksamhet-mm_sfs-1998-1388

Epizootiförordning (1999:659), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/epizootiforordning-1999659_sfs-1999-659

Zoonosförordning (1999:660), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/zoonosforordning-1999660_sfs-1999-660

Förordning (2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2004660-om-forvaltning-av_sfs-2004-660

Förordning (2004:675) om omgivningsbuller, http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2004675-om-omgivningsbuller_sfs-2004-675

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 852/2004 om livsmedelshygien, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0852&rid=4>

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 853/2004 Fastställande av särskilda hygienregler för livsmedel av animaliskt ursprung EG-förordning, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0853&rid=15>

Förordning (2006:814) om foder och animaliska biprodukter, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2006814-om-foder-och-animaliska_sfs-2006-814

Förordning (2006:815) om provtagning på djur, m.m., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2006815-om-provtagning-pa-djur-mm_sfs-2006-815

Artskyddsförordning (2007:845), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/artskyddsforordning-2007845_sfs-2007-845

Europaparlamentets och rådets förordning om animaliska biprodukter (EG) nr 1069/2009, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009R1069&from=EN>

Luftkvalitetsförordning (2010:477), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/luftkvalitetsforordning-2010477_sfs-2010-477

Avfallsförordningen (2011:927), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/avfallsforordning-2011927_sfs-2011-927

EU:s tillämpningsförordning om animaliska biprodukter (EU nr 142/2011) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011R0142-20170802&qid=1503912321186&from=SV>

Industriutsläppsförordning (2013:250), http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/industriutslappsforordning-2013250_sfs-2013-250

Miljöprövningsförordningen (2013:251), https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljoprovningsforordning-2013251_sfs-2013-251

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625 om offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet för att säkerställa tillämpningen av livsmedels och foderlagstiftningen och av bestämmelser om djurs hälsa och djurskydd, växtskydd och växtskyddsmedel; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R0625&from=SV>

Miljöbedömningsförordningen (2017:966) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobedomningsforordning-2017966_sfs-2017-966

Föreskrifter

Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1995:71) om utförsel av vattenbruksdjur till länder inom Europeiska unionen (EU) samt till Island och Norge (SJVFS 2000:84), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b080001925/1370040586640/2000-084.pdf>

Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1995:125) om införsel av fisk, kräftdjur och blötdjur och produkter därav (SJVFS 2000:157), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b080002043/1370040584321/2000-157.pdf>

Statens jordbruksverks föreskrifter om fastställande av djurhälsoregler för produktion, bearbetning, distribution och införsel av produkter av animaliskt ursprung avsedda att användas som livsmedel; SJVFS (2004:93), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b080001509/1370040586083/2004-093.pdf>

Livsmedelsverkets föreskrifter om livsmedelshygien (LIVSFS 2005:20) <https://www.livsmedelsverket.se/om-oss/lagstiftning1/gallande-lagstiftning/livsfs-200520>

Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om odling av fisk (DFS 2006:8), https://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b08000906/1370040443815/DFS_2006-08.pdf

Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1999:102) om epizootiska sjukdomar; (SJVFS 2006:10), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.26424bf71212ecc74b080002091/1999-102.PDF>

Europaparlamentet och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1774/2002 (förordning om animaliska biprodukter) ((EG) nr 1069/2009), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02009R1069-20140101>

Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om transport av levande djur. SJVFS 2010:2, <https://www.jordbruksverket.se/download/18.7caa00cc126738ac4e8800012169/2010-002.pdf>

Kommissionens förordning (EU) nr 142/2011 om genomförande av Europaparlamentets och rådet förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om genomförande av rådets direktiv 97/78/EG vad gäller vissa prover och produkter som enligt det direktivet är undantagna från veterinärkontroller vid gränsen, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011R0142-20170802>

Europaparlamentet och rådets förordning (EG) nr 1169/2011 om tillhandahållande av livsmedelsinformation till konsumenterna <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R1169&rid=1>

Fiskeriverkets föreskrifter (FIFS 2011:13) om utsättning av fisk samt flyttning av fisk i andra fall än mellan fiskodlingar, <https://www.havochvatten.se/download/18.312592e01301d753523800017811/HVMFS++FIFS++2011-13-keu-110701.pdf>

Statens jordbruksverks föreskrifter om anmälningspliktiga djursjukdomar och smittämnen (SJVFS 2012:24), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.3620351113a04a2bd9b8000962/2012-024.pdf>

Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2012:24) om anmälningspliktiga djursjukdomar och smittämnen (SJVFS 2013:23), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.3620351113a04a2bd9b8000962/2012-024.pdf>

Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om slakt och annan avlivning av djur (SJVFS 2012:27), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.3c1967aa13afeea1eb88000854/1370040540522/2012-027.pdf>

Livsmedelsverkets föreskrifter om livsmedelsinformation. (LIVSFS 2014:4), <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/om-oss/lagstiftning/livsmedelsinfo-till-konsum---markning/livsfs-2014-4-tryckvers.pdf>

Statens jordbruksverks föreskrifter om djurhälsokrav för djur och produkter från vattenbruk (SJVFS 2014:4), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.37e9ac46144f41921cda863/1398684710448/2014-004.pdf>

Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur (SJVFS 2014:43), <https://www.jordbruksverket.se/download/18.174c24d814add5946047d5ba/1421132227247/2014-043.pdf>

Kommissionens förordning (EU) 2017/1262 om ändring av förordning (EU) nr 142/2011 vad gäller användning av naturgödsel från produktionsdjur som bränsle i förbränningsanläggningar, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1262&from=SV>

Direktiv

Rådets direktiv 2006/88/EG om djurhälsokrav för djur och produkter från vattenbruk och om förebyggande och bekämpning av vissa sjukdomar hos vattenlevande djur, <https://www.jordbruksverket.se/download/18.465e4964142dbfe44701cab/1387186378847/Diriktiv+2006-88-EG.pdf>

Övrigt

Jordbruksverket. Självservice för foderföretag. <http://www.jordbruksverket.se/etjanster/etjanster/etjansterfordjuragareochdjurhalsopersonal/foderforetagare.4.5ce6c400139a12671c880002917.html>

Livsmedelsverket. Anmälan som primärproducent. https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/produktion-handel-kontroll/blanketter/livs_090_2016_01_anm-for-registrering-primarprod-livsmedel.pdf?_t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCfg%3d%3d&_t_q=prim%C3%A4rproducent&_t_tags=language%3asv%2csiteid%3a67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b&_t_ip=194.71.214.11&_t_hit.id=Livs_Common_Model_MediaTypes_DocumentFile/_c8a35e80-6c9f-4e6a-84f4-982b6639c608&_t_hit.pos=2

Livsmedelsverket. Fiskbranschens vägledning. <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/produktion-handel-kontroll/branschriktlinjer/fiskprodukter---tillverkning-av-fiskprodukter.pdf>

Livsmedelsverket. Försäljning av små mängder. https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/produktion-handel-kontroll/foretag-starta-avveckla/starta-foretag/forsaljning_sma-_mangder.pdf

Livsmedelsverket. Lagstiftning – en introduktion. <https://www.livsmedelsverket.se/produktion-handel-kontroll/foretag-starta-eller-avveckla/lagstiftningen---en-introduktion>

Länsstyrelsen Västerbotten. Att söka tillstånd för miljöfarlig verksamhet. Information till sökanden. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2887c5dd16488fe880d53fba/1537349540963/Att%20s%C3%B6ka%20tillst%C3%A5nd%20f%C3%B6r%20milj%C3%B6farlig%20verksamhet%20WEBB.pdf>

Naturvårdsverket. Vägledning betydande miljöpåverkan Naturvårdsverket, <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Miljobedomningar/Specifik-miljobedomning/Betydande-miljopaverkan/>

Svenskt vattenbruk. <http://www.svenskvattenbruk.se/>

Svenskt vattenbruk. Bestämmelser som rör svenskt vattenbruk. <http://www.svenskvattenbruk.se/download/18.6a9d66ed13894dfca8f80001892/1370006758016/Bilaga%20%201.pdf>

Hushållningssällskapet

Ventilgatan 5 D, 653 45 Karlstad | Telefon 054-54 56 00

Vi har kompetens inom lantbruk, landsbygd, mat och miljö. Vi bedriver försöks- och utvecklingsverksamhet vilket bidrar till att vi alltid kan ge våra kunder den senaste kunskapen. Vår rådgivning är fristående, det vill säga helt fri från kommersiella och partipolitiska intressen. www.hushallningssallskapet.se

Hushållnings
sällskapet

